

דרך הצינור הזה

היה היה בארץ ישראל, לפני שנים רבות, נהר ושמיו ירקון. זרם הנהר דרך השרון, הישקה פרדסים ושרות, וכל האיכרים שמחו ונהגו למראה יבולם הפורה. עד שיום אחד בא קוסם רע, הניף את מקל הקסמים שלו ואמר: "הוקוס פוקוס" — והי כל נעלם. היה ירקון וראו — איננו עוד, והאנשים השמחים התחילו לבכות.

כך אפשר להתחיל את אגדת משק המים בישראל. אלא שבמציאות מתרחשות הן אגדות קצת אחרת. במציאות אי אפשר להיפוך דברים מטוב לרע בהוקוס-פוקוס. כדי לבצע אותם צריכים לשלם מיליונים. עד שבסופו של דבר אין מיליונים ואין מים.

★ ★ ★

כמה שארות

לאמיתו של דבר לא מובן מדוע לא התעניין איש, פרט לקבוצת מומחים קטנה, במפעל השני בגודלו בין מפעלי המים — אחרי מפעל מוביל הירדן — קו ירקון-נגב. כי בשעה שפורסמה תוכניתו של מפעל זה, לפני שנים אחדות, עסקו בו היתונים והציבור משך זמן רב.

התוכנית היתה שונה מתוכנית ענק-הירדן רק בנקודות ספורות. ראשית, בגודלה: כי מוביל-הירדן היה מדובר על העברת חצי מיליארד ממ"ק מים בשנה; במוביל-הירקון רק על מאתיים מיליון. שנית: הירקון לא גובל עם שום מדינה שכנה וניצולו היה עניין ישראלי בלבד.

כלומר: הכל היה ברור ופשוט. היה צורך לאסוף את רוב מימי הנהר ישר ממעינותיו בראש-העין, לכתנם בניגור בעל קוטר של 66 צול (168 ס"מ) ישר לנגב הצפוני. הי מוביל עצמו היה מחולק לשני חלקים — קו מזרחי וקו מערבי — אשר צריכים היו להשקות את השטחים שלצידה, להתחבר בסוף שניה לקו אחד, הממשיך ויורד דרך מה לנגב עצמו היה צריך להגיע חלק הארי של המים — 150 מיליון ממ"ק בשנה. השלב הראשון היה בניית הקו המזרחי של הצינור, באורך של 106 ק"מ. קו זה עצמו היה צריך להעביר את 150 המיליון ממ"ק של המים. מיד אחרי השלמת השלב

כתבה שניה בסידרה:

שתי גרות

הראשון תוכנן להמשיך בבניית הקו ה" מערבי.

העבודות שהתחילו כבר לפני עשר שנים, התקדמו במהירות רבה. שלוש שנים בלבד לאחר תחילת העבודה נסתיים השלב ה" ראשון. מיד לאחר מכן נשתררה דממה כב" דה. היא היתה כה כבדה שאפילו כמה שאלות עקרוניות וחדות כחנית לא יכלו לפרוץ אותה:

● מדוע עד עתה, לא רק שלא נסתיימה בניית השלב השני, אלא אפילו לא התחילו בו?

● כיצד השתלמה ההשקעה של 80 מיליון לירות שהושקעה עד עתה במוביל? איזו כמות מים מוביל הצינור לנגב?

● מה קרה לירקון עצמו? לכל השאלות הללו נוספה לאחרונה עוד שאלה, כפולה: על מה התבססה התוכנית האחרונה לחיבור קו מוביל-הירדן למוביל-הירקון, תוך הארכה של הצינור בו יורמו מייכנירת דרומה? ואם נעשה הדבר, מה קרה לכמות העצומה המתוכננת של מי הירקון, שהיו צריכים לזרום בשפע ומעל לקיבולו של צינור אחד?

★ ★ ★

מירב עליחשבון שטח פורח

לפני הפעלת מוביל ירקון-נגב, היה מאזן המים במישור החוף כולקמן: מעיינות מיתיהם — מיליארד ממ"ק לשנה.

הירקון — 220 מיליון ממ"ק.

ליך זה נפסק, כמוכר, ברגע שמי הנהר מוע" ברים להשקאת חלק ארץ אחר.

והו בדיוק הדבר שקרה לירקון. גובה פני המים בבארות התת-קרקעיות התחיל לרדת באופן מבהיל, דבר שגרר אחריו תור פעה קטסטרופאלית נוספת: למקום הפגוי ממים מתוקים החלו להסתנן מים מלוחים. במילים אחרות: בארות התת-קרקעיות הומ" לחו, רבות יצאו בכלל משימוש.

הפעם ריחפה הסכנה לא רק על החקל" אות, אלא על תושבי תל-אביב. לייתר דיוק, על כל האוכלוסייה העירונית של גוש דן, השואבת מימיה מבארות אלה. היה צורך דחוף לסובב חזרה את הגלגל, המתגלגל ב" מהירות גוברת והולכת.

החקל הגדול של מירקון הוחזר מן המוביל והופנה לעבר האוכלוסייה העירונית. כתוצאה מכך התייבש המוביל ירקון-נגב כמעט באופן סופי.

אבל את גלגלי תחנות המים אי אפשר היה להחזיר ממש עד לנקודת-המוצא שלהם. בסיכום ירד פוטנציאל המים השנתי של ה" מדינה ב-120 מיליון ממ"ק מים מן הירקון, וכמות דומה מבארות מיתיהם שהומלחו. תוצאה זו הושגה במחיר הפעוט של 80 מיליון ל"י, שהושקעו עד עתה במוביל יר-קון-נגב.

★ ★ ★

פירמורה הפוכה

מכאן והלאה חוזרת הפרשה ומזכירה את קו מוביל-הירדן, שהפך למוביל-הכינרת מבלי שאיש יבחין בכך. הדימון בולט ביחוד בכמה נקודות:

(א) עניין איוון המים, הנוגע לאורך ה-

התנאי הראשון להפעלת מוביל-הירקון היה צימצום צריכת המים לחקלאות ל-500 ממ"ק בשנה לדונאם.

בחשבון הכללי דפק הכל כמו שצוין: 500 כפול מיליון וארבע מאות אלף, שהה לשבע מאות מיליון. צריכת התעשייה והעיר מסת" כמת בשלוש מאות מיליון. סך-הכל — מיל" יארד ממ"ק. נותרו, לפיכך, 220 מיליון. או במילים אחרות — ירקון שלם, אותו אפשר היה להזרים לנגב.

בכל החשבון הזה היה חסר פרט צדדי אחד: חקלאות שנלקחו ממנה 40% של ה" מים — הפסיקה להשתלם. כדי שאנשים לא יברחו מאדמתם, או לא ימותו ברעב, היה צורך לשלם סובסידיות — תוספת לתוצרת מוקטנת. הסובסידיות פגעו בתקציב המדי" נה, אבל כל זה לא היה כבר בשטח ההת-עניינות של המהנדסים המשוחזרים, אלא של הכלכלנים, שמהם נלקחה זכות ההש" פעה.

שאר התוצאות של תוכנית מוביל-הירקון נשארו כבר בשטח הבלעדי של ההידורול" גיה, שטח ההתעניינות הישירה של בוני המוביל. בקיצור, ניתן להגדיר תוצאות אלה

בסך-הכל — מיליארד 220 מיליון ממ"ק. שטח החקלאי במישור החוף מסתכם ב" מיליון וארבע מאות דונאם. שטח זה, כש" הוא מעובד במלואו, מכוסה חלקו בפרדסים וחלקו משובץ בשדות המעובדים אינטנסי" בית ובתפוקה מאכסימאלית. בצורה זו מש" חלם למשפחה חקלאית לעבד אפילו שטח ממוצע של 20-30 דונאם. במצב זה נדרשים להשקאה 700 ממ"ק מים בשנה לדונאם. סך" הכל דרושים לאזור זה 980 מיליון ממ"ק מים בשנה.

צרכן שני למים באזור החוף היא התע" שיה והאוכלוסייה העירונית. צרכן זה צו" רך 300 מיליון ממ"ק מים בשנה. סכומים אלה מצטרפים יחד לצריכה של מיליארד 280 מיליון ממ"ק בשנה לאזור החוף.

החשבון הפשוט מוליך לתוצאה ברורה: מאזן המים במישור החוף עצמו מראה כי

גרות

לירקון

כתוצאות הפגיעה בחוק האיוון-הטבעי של מלאייהמים.

כדי שאפשר יהיה לכוון את הירקון ל- נגב, היה צורך לנצל עד תום את מי ה" תהום, לשאוב מהבארות את מאכסימום ה" מים. אבל כפי שאפשר היה להבין מראש, הבארות התת-קרקעיות אינן מקורות-מים עצמאיים. על ידי כל מיני יובלים תת-קרק" עיים הם מחוברים למעינות ראש-העין, מה" חים מחזור שלם. על זאת לא חשבו, כי נראה, מהנדסי תה"ל ומומחי המים שלו.

קרה אז מה שמוכרח היה לקרות: כתו" צאה מן הניצול המוגבר של מיתיהם, החלו מעיינות הירקון להתייבש בצורה מדי-איגה והרת-אסון. משך כמה שנים ירד מלאי המים בירקון מ-220 מיליון ממ"ק ל- 100 מיליון ממ"ק.

לא זו בלבד שאין עודף — אלא שקיים חוסר מים המתבטא ב-60 מיליון ממ"ק ב" שנה. חישוב זה חייב היה להוליד גם הוא מסקנה ברורה: ממישור החוף אין לקחת אפילו ממ"ק אחד של מים. אם יעשה הדבר, פרושו נסות להפריח מידבר על חשבון שטח פורה ומתקיים בזכות עצמו.

אבל שום חשבון אריתמטי או כלכלי לא יוכל להפריע לביצוע. כי בזמנו קבע שמחה בלאס, בסימפוזיון על הנושא "משק המים בישראל":

● יש לעבוד בכיוון פיתוח מאכסימאלי של המים בארץ, שעדיין לא חדר לראשי המתכ" ננים, אשר הושפעו מהכלכלנים, וזה רע מאור. אם המהנדסים ישתחררו מהכלכלנים — תהיה לנו מדינה יותר גדולה."

ושמחה בלאס לא היה או רק צד בויכות, אלא איש-המים מספר אחד של ישראל. הוא היה:

● יועץ הממשלה לענייני מים;

● המנהל הכללי של תה"ל;

● יושב-ראש ועדת שיפוט תוכניות של תה"ל;

● יו"ר התעד לתיכנון מים ארצי;

● יו"ר התעדה העליונה לניקוז וייבוש.

● יו"ר התעדה העליונה לענייני יובב;

● יו"ר ועדת הירקון.

★ ★ ★

הפרת האיוון

למהנדסים השתחררו מהשפעתם הקלוקלת של הכלכלנים, ואת התוצאות הרגישו מיד על בשרם חקלאי מישור החוף.